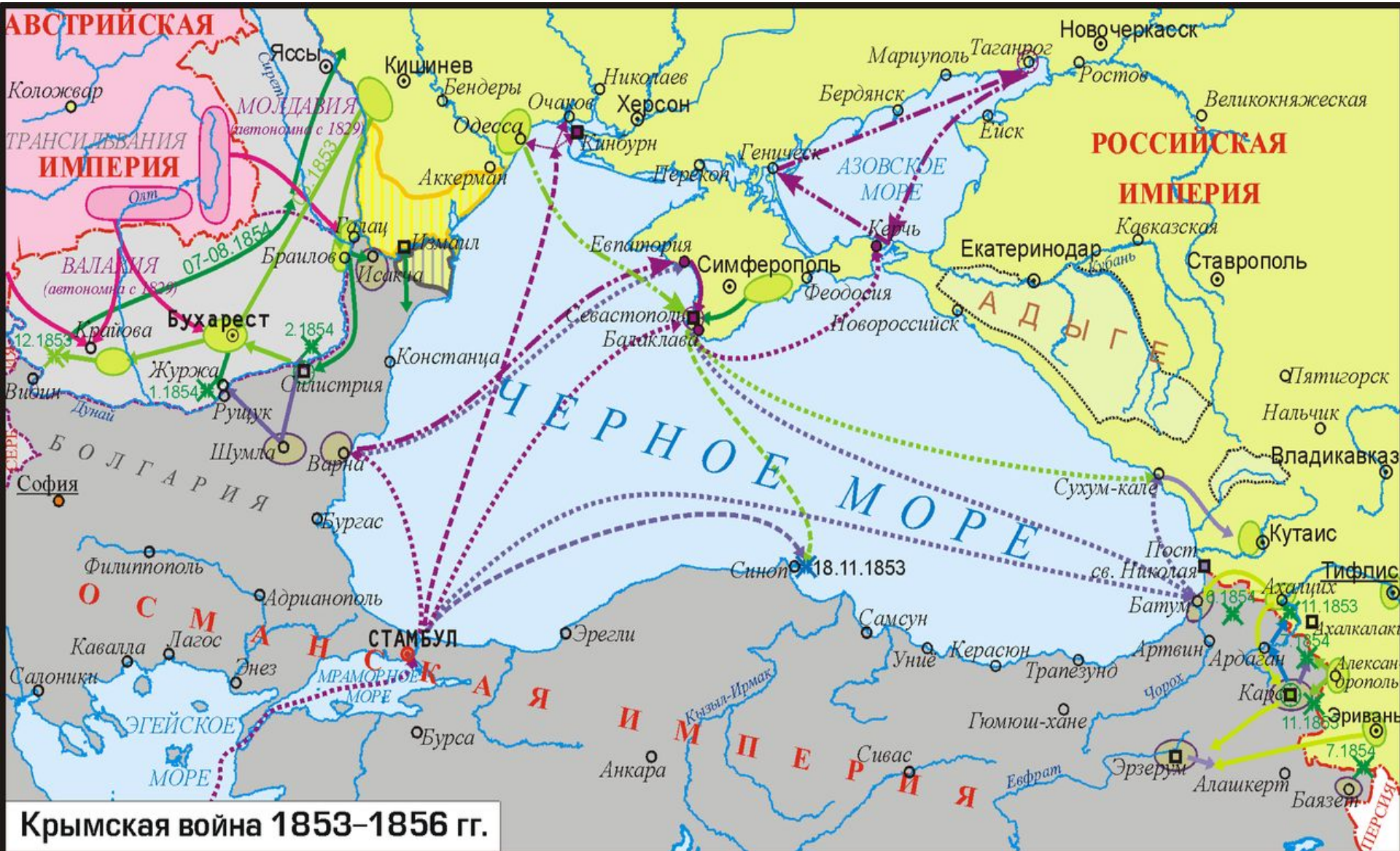

**Українську землі у складі
Російської та Австрійської імперії в
1850-1900 рр.**

роки Східної (Кримської) війни 1853-1856 рр. Росія воювала проти Османської імперії та її союзників — Великої Британії, Франції та Сардинського королівства.

Крымская война 1853–1856 гг.

Приводом до війни стали суперечки між католицькою та православною церквами навколо права опіки над християнськими святинями в Палестині.

Російський імператор вдав сильну образу на турецького султана, коли той передав це право католикам.

У червні 1853 р. раптово, без оголошення війни, Росія окупувала залежні від Османської імперії Дунайські князівства.

Оскільки такий розвиток подій викликав занепокоєння в Європі, Велика Британія, Франція й Сардинське королівство вирішили прийти на допомогу Туреччині. Вимоги до російського імператора вивести війська з території Дунайських князівств висували також Австрія та Пруссія.

Об'єднана англо-французька ескадра розпочала воєнні дії проти Росії в Чорному морі атаками на її узбережжя.

У червні-липні 1854 р. російські війська змушені були залишити Дунайські князівства, і їхнє місце одразу зайняли австрійські війська. Головний театр воєнних дій перемістився до Південної України.

Оборона Севастополя 1854 р. (Франц

Облога тривала 349 днів. **30 серпня 1855 р.** останні захисники залишили місто. Втрата Севастополя, загроза окупації Бессарабії, Півдняй навіть Правобережжя змусили Російську імперію піти на укладення в 1856 р. Паризького миру на умовах, продиктованих союзниками.

Джон Вілсон Кармайл «**Бомбардування
Севастополя**»

Гирло Дунаю поверталось Османській імперії, Росія позбавлялася права тримати військово-морський флот і фортеці на Чорному морі.

Олександр II

Поразка в Кримській війні засвідчила значне відставання Російської імперії від західних держав в економічному та технологічному розвитку. В роки війни значно пожвавився антикріпосницький рух українських селян – «Київська козаччина» 1855 р., «Похід у Таврію за волею» 1856 р. Новий імператор **Олександр II (1855–1881 рр.)** розумів, що для подолання відставання Росії від західних суперників необхідно реформувати економіку, збройні сили, систему управління та освіту.

Селянський рух під час Східної (Кримської) війни

Особливого поширення рух набув **у 1855 р.** в Київській губернії, звідки й виникла його назва — **«Київська козаччина»**.
Це обумовлювалося тим, що на Київщині була зосереджена найбільша в Наддніпрянській Україні кількість кріпосних селян — понад 1 млн осіб.

Останнім етапом пов'язаного з війною селянського руху став похід селян **«у Таврію за волею» 1856 р.**

Його спричинили розмови про те, що для заселення спустошеного внаслідок примусової еміграції татар Криму російський уряд закликає переселятися туди всіх бажаючих. Поширювалися чутки, що кожен селянин переселенець стане вільним, отримає землю та значну грошову допомогу на розбудову свого господарства або зможе стати вільнонайманим працівником та отримувати добру платню.

Повернення переселенців.
Скульптор Л. Позен

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ РЕГІОНИ УКРАЇНИ

Український діяч, власник великих маєтків на Полтавщині й Чернігівщині **Григорій Галаган** (1819—1888) був членом комісій, які розробляли проекти здійснення реформи.

Григорій Павлович Галаган

Послідовно обстоюючи інтереси українського селянства, він писав, що «відкладання цього перетворення (скасування кріпацтва — *Авт.*) може мати найшкідливіші наслідки з усіма жахами народних повстань»

Особливості здійснення реформи 1861 р. в Наддніпрянській Україні

19 лютого 1861 р. Олександр II підписав Маніфест про скасування кріпосного права та «Положення», де містилися всі законодавчі акти реформи

Одразу після публікації Маніфесту селяни отримували особисту свободу. Оголошувалося, що відтепер колишні кріпаки є вільними сільськими обивателями й мають громадські права: одружуватися, самостійно укладати майнові угоди, виступати від свого імені в суді, відкривати торговельні й промислові підприємства тощо.

За «Положенням», селяни мали об'їд нуватись у **громади** (**общини**). Землю отримували не окремі селянські господарства, а громади.

Унаслідок **військової реформи 1862 р.** країну було переділено на 15 округів; до складу трьох із них -Київського, Одеського і Харківського – входили українські губернії

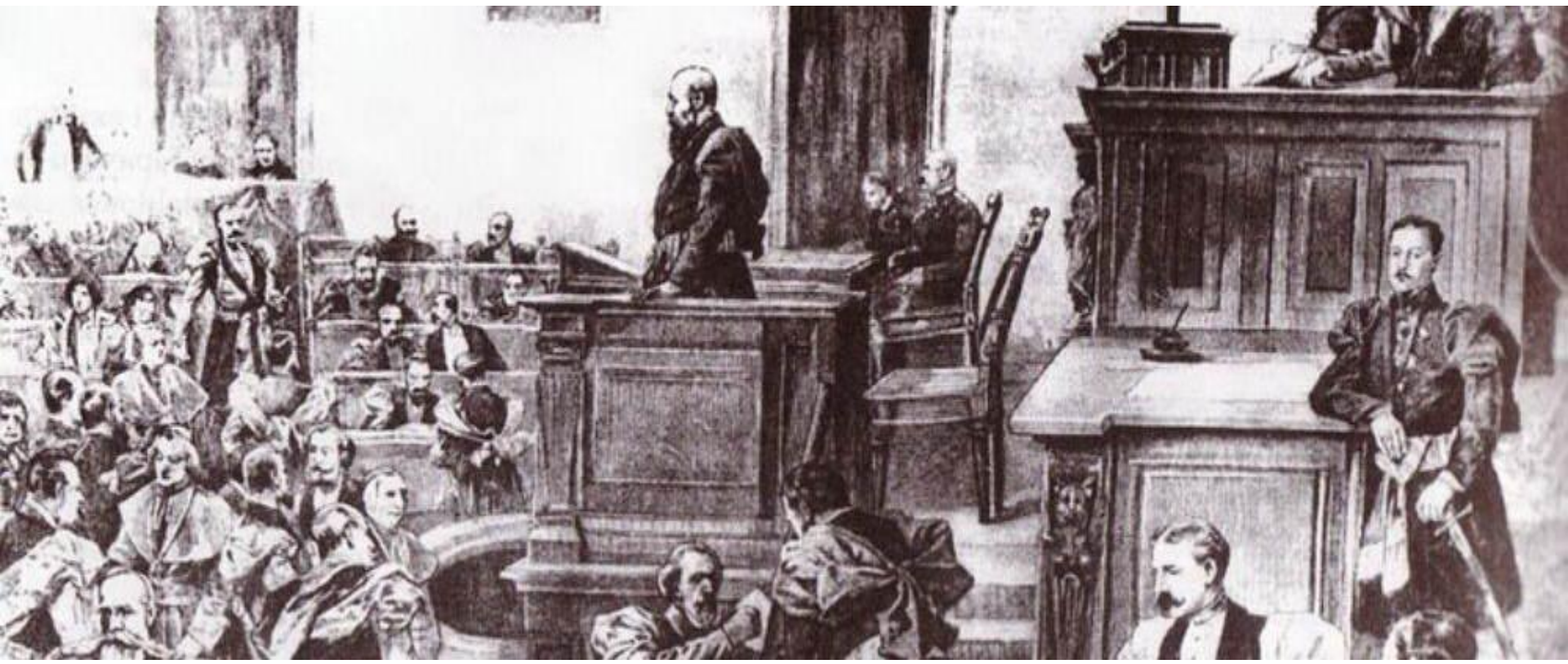
Вирішальну роль у здійсненні військової реформи відіграло запровадження в 1874 р. замість рекрутських наборів нової системи комплектування армії. Вона полягала в загальній військовій повинності для осіб чоловічої статі, які досягли 20-річного віку, незалежно від станової належності. Строк військової служби в сухопутних військах становив шість років, на флоті — сім.

Шкільна реформа 1864 р. була спрямована на розвиток системи початкової освіти.

Із метою вдосконалення системи місцевого управління в **1864 р.**
було здійснено земську реформу.

За нею в повітах і губерніях запроваджувалося земське
(місьцеве) самоврядування

Проведена в **1864 р.** **судова реформа** мала найбільш послідовний буржуазний характер.

Раніше існував становий, закритий, залежний від місцевої адміністрації суд із відсутністю захисту обвинуваченого та бюрократичною тяганиною. Відповідно до нових судових статутів суд ставав безстановим, гласним, незалежним від адміністративної влади. Засідання всіх судових органів були відкритими для публіки.

За цензурною реформою 1865 р. установи цензури отримали широкі повноваження. Редакторам газет і журналів заборонялося торкатися гострих політичних питань. Порухення цих вимог спричиняло тимчасове закриття видання або навіть його заборону.

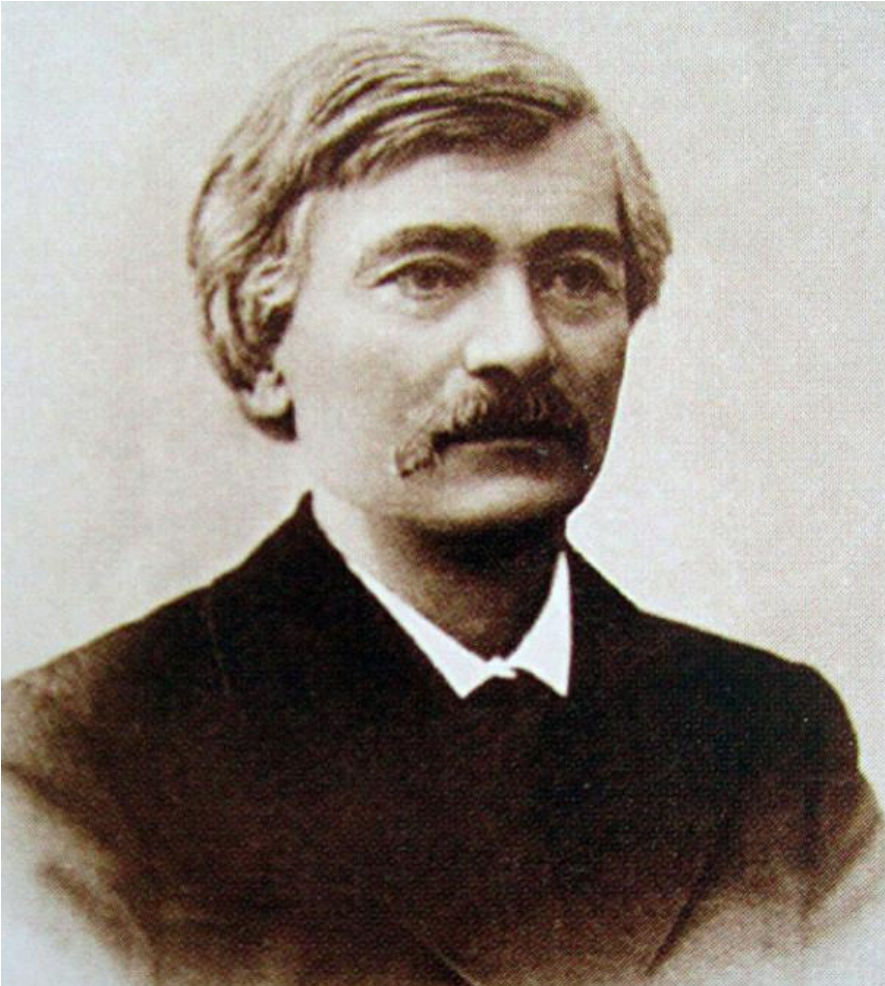
Олександр

Міська реформа 1870 р. була спрямована на реорганізацію та удосконалення самоврядування міських общин. Створювалися міські думи, в обранні членів яких брали участь усі верстви міського населення, що були власниками нерухомого майна, сплачували податки.

«Хлопоманство»

*Цей рух очолив студент Київського університету
Володимир Антонович*

Володимир Антонович

Вони заперечували польські твердження, що, мовляв, Правобережжя – це частина Польщі, що український народ – лише відгалуження народу польського, а його мова – діалект польської мови. Поляки називали цю групу «хлопоманами» (хлоп – зневажлива польська назва простої людини) й звинувачували її в зраді польських інтересів.

Українські хлопомани В. Антонович, Б. Познанський та інші

групу на чолі з **Володимиром Антоновичем** називали хлопоманами, хоча самі діячі вважали себе українофілами.

Свою кінцеву стратегічну мету хлопомани вбачали в ліквідації царизму, кріпацтва, а також у встановленні демократичної республіки на основі добровільного співжиття росіян, українців і поляків.

Хлопоманство — назва руху української ліберальної інтелігенції початку 60-х рр. XIX ст. за зближення із селянством. Існували до 1863 р.

Польське повстання 1863-1864 рр.

Більшість керівників повстання виступала за відновлення Польщі в кордонах 1772 р., тобто до поділів Речі Посполитої. Стосовно соціальних реформ чіткості також не було.

Невизначеність, зрештою, мала негативні наслідки: українські селяни та діячі українського руху не підтримали повстання.

Важливою організаційною формою українського національно-визвольного руху у 60-90-х роках XIX ст. були напівлегальні непартійні об'єднання, які одержали назву громад

Українські діячі Санкт-Петербурга в **1859 р.** створили **першу українську громаду**

культурно-освітню організацію, що мала на меті популяризацію національної ідеї через видання книжок, журналів, проведення вечорів.

Уже в **1861 р.** громади з'явилися в **Києві**, згодом — у Харкові, Полтаві, Чернігові та Одесі.

Відродження національного руху тісно пов'язане зі створенням журналу «**Основа**» (1861 р.)

В.
Білозерський

Ініціатором видання журналу був В. Білозерський

«**Мета нашого видання** — всебічне й неупереджене вивчення Південноросійського краю... Загальнолюдська просвіта... буде керівною ідеєю редакції».

У жовтні 1859 р. попечитель Київського освітнього округу Микола Пирогов дозволив відкрити **першу в Російській імперії недільну школу** для дорослих.

В.

Члени громади виступали ініціаторами створення гімназій, шкіл для підготовки народних учителів, організували публічні лекції та бібліотеки тощо. Важливим у діяльності громадівців стало написання україномовних підручників і популярних книг для народу на релігійну, історичну та іншу тематику.

Одним із провідників та ідейних натхненників громадівського руху був **В. Антонович.**

Валуєвський циркуляр та його наслідки

Петро Валуєв **1863 р.** видав таємний циркуляр

Петро
Валуєв

Сутність Валуєвського циркуляра полягала в забороні не української мови, а її використанні як мови науки та культури. Її можна було вживати як простонародну говірку — в етнографії, фольклористиці, літературі тощо.

Циркуляр забороняв публічне вживання української мови в державних установах, школах, церквах, друкувати українською мовою науковопопулярну й релігійну літературу, крім художніх творів, де вона розглядалася як просте наріччя.

Громадівський рух наприкінці 60-х — на початку 70-х рр. XIX ст.

1861 р.

«Українська
громада»

1873 р.

Історичне
товариство
Нестора-
літописця

Проте найбільш плідну діяльність громадівці розгорнули завдяки появі **Південно-Західного відділу імператорського Російського географічного товариства**, яке стало центром українознавчих досліджень, та придбанню ними газети «**Київський телеграф**» — легальної трибуни, яка відкривала нові можливості для українознавчої діяльності.

13 лютого 1873 р. відкриття Південно-Західного відділу імператорського російського географічного товариства

Головою відділу обрали Г.
Галагана

управителем справ - П.
Чубинського

Друкованим органом відділу стали

**«Записки Південно-Західного відділу І.
Р. Г. Т.»**

Неформальним
органом відділу
була

також газета

**«Київський
телеграф»**

Емський указ (травень 1876 р.)

Емський указ в цілому повторював Валуєвський циркуляр, але з деякими відмінностями

заборонив ввезення книжок українською мовою

Указ припинив діяльність громад, ліквідував Південно-Західний відділ імператорського Російського географічного товариства

Заборонив друкування й видання в Росії оригінальних українських творів та перекладів, п'єс для театральних вистав, текстів до нот, крім історичних пам'яток зі збереженням правопису оригіналу

Заборонялася діяльність театральних труп із суто українським репертуаром, українська п'єса мала йти наприкінці репертуару, після російських.

Окремий пункт Емського указу стосувався особисто **М. Драгоманова** й **П. Чубинського**, яким було заборонено жити в Україні.

З Емського указу (1876 р.)

1) Не допускати ввозу в межі імперії без окремого на те дозволу Головного управління будь-яких книг і брошур, що видаються за кордоном на малоросійському наріччі.

2) Друкування і видання в імперії оригінальних творів і перекладів на тому ж наріччі заборонити, за винятком тільки: а) історичних документів і пам'яток та б) творів красного письменства, але з тим, щоб при друкуванні історичних пам'яток безумовно дотримуватися правопису оригіналів; у творах же красного письменства не допускати жодних відступів від загальноприйнятого російського правопису і щоб дозвіл на друкування творів красного письменства давати тільки після розгляду рукописів у Головному управлінні.

3) Заборонити також різні сценічні вистави і читання на малоросійському наріччі, а також друкування на ньому текстів до музичних нот.

4) Припинити видання газети «Київський телеграф».

До чого, на вашу думку, мали призвести встановлені указом заборони стосовно української мови?

У цілому Емський указ зберігав чинність до **1905**
р.

1873 р. - Літературне товариство імені Т.
Шевченка

1892 р. - Наукове товариство ім. Т. Шевченка
(голова М. Грушевський)

Наступ на українську культуру в 1875-1876 рр. змусив М. Драгоманова залишити Батьківщину

У Женеві
(Швейцарія) він
разом з іншими
українськими
політемігрантам
и видавав
перший
український
політичний
журнал
«Громада» 1878
(1878—1879,
1880, 1882 рр.).

часопис став друкованим органом, де були узагальнені погляди громадівців і висунуто програму українського руху.

В основі програми лежали такі принципи

Демократизм (запровадження демократичних прав і свобод та відповідних установ, які б їх захищали)

Федералізм (здобуття національно-культурної автономії України у складі федеративної держави)

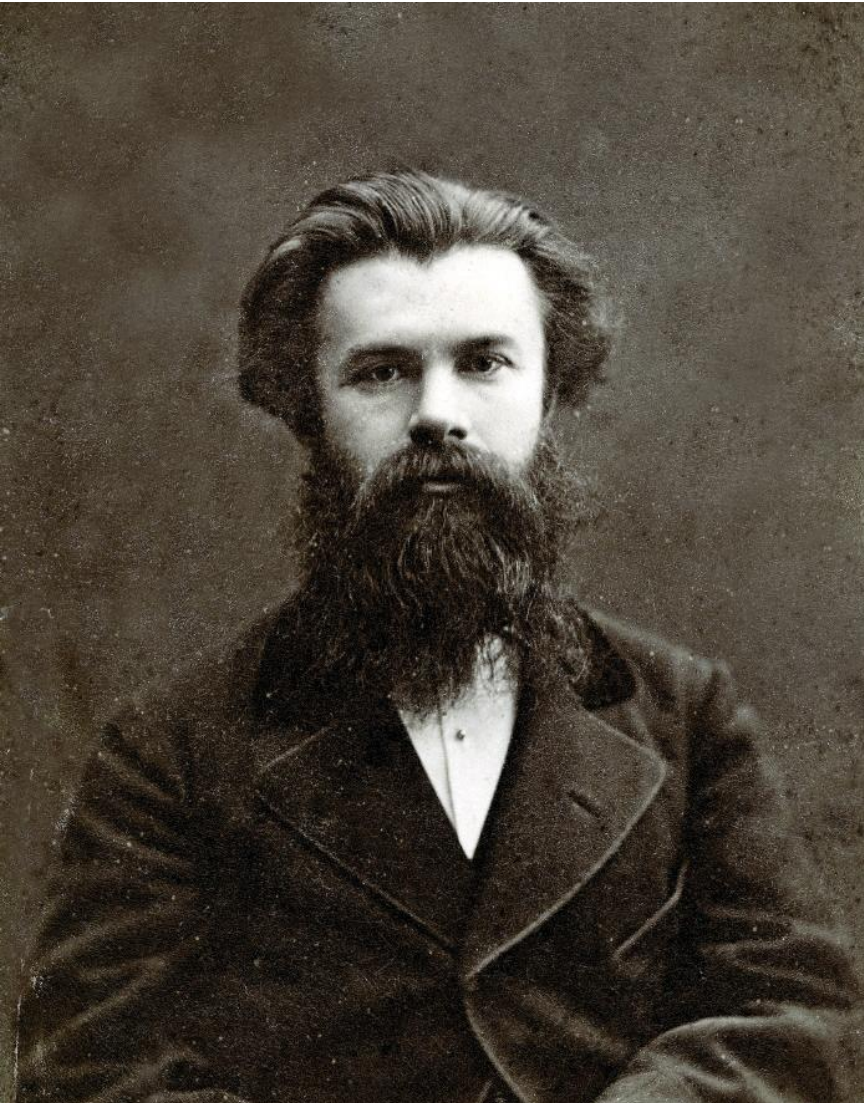
Культурництво (покращення рівня освіти народу)

Еволюційність (упровадження нового ладу шляхом поступових реформ)

Соціалізм (запровадження принципу соціальної справедливості)

Однак такі погляди М. Драгоманова для діячів Старої громади виявилися занадто радикальними. Після взаємних звинувачень вони припинили співробітництво (із Старими

громадами)

М. Драгоманов

Під впливом ідей М. Драгоманова в Наддніпрянській Україні організовувалися Молоді громади

Їх приваблювала ідея поєднання боротьби за національне й соціальне визволення

Громадівський рух у 80-х рр. XIX ст. «Київська старовина»

80-ті рр. XIX ст. увійшли в історію національного відродження в Наддніпрянщині як «мертві роки»

В умовах заборони українського слова вихід громадівці вбачали у виданні альманахів

Перший альманах під назвою «Луна» з'явився 1881 р. (Київ)

У 1883 р. в Києві вийшов альманах «Рада»

1885 р. в Одесі — український збірник під назвою «Нива»

1886 р. Херсоні була надрукована збірка «Степ»

Зміст їх був здебільшого художньо-літературний, інколи з'являлися матеріали бібліографічного або етнографічного характеру.

Зрештою завдяки зусиллям Старої громади та фінансовій підтримці підприємця-мецената **В. Смиренка** стало можливим видання російськомовного журналу на історичну тематику **«Київська старовина» (1882)**

Василь Смиренко

Його перший номер з'явився в січні 1882 р. За час існування журналу (до 1907 р.) вийшли друком 97 номерів. Це були праці й матеріали з історії та археології України, етнографії, мовознавства, спогади тощо

святкування з нагоди 15-річчя журналу
«Братство тарасівців» у Харкові «Київська
старовина»

Студентський громадівський рух 90-х рр. ХІХ ст. «Братство тарасівців»

Із 1896 р. в Києві існувала таємна громада «**Молода Україна**» з більш як сотнею учасників, що сповідувала ідеї і соціалізму, і національної самостійності українців

«Братство тарасівців» у Харкові

Найбільш радикально налаштованою серед студентських громад було

«**Братство тарасівців**»
(1891-1898 рр.)

125 років тому

виникла перша націоналістична організація України

"БРАТСТВО ТАРАСІВЦІВ"

ПЕРШІ ДЕРЖАВНИКИ, КОЛИ ДЕРЖАВИ ЩЕ НЕ БУЛО

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

за підтримки Черкаської обласної державної адміністрації, Київської митної ради

На початку 90-х рр. XIX ст. в Києві утворився студентський гурток, до якого входили **М. Міхновський, В. Шемет, А. Кучинський** та інші.

О.

Ще в 1891 р. під час перепису рухомого майна в Полтавській губернії відомий українофіл О. Русов залучив до цієї роботи студентів:

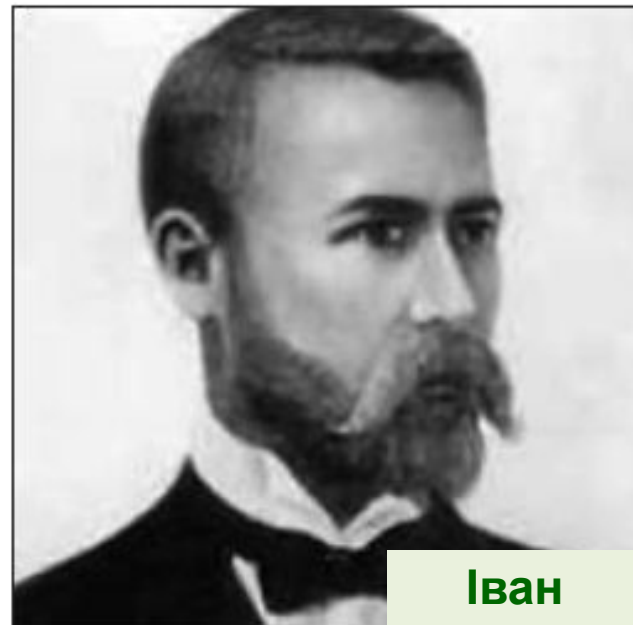
І. Липа, Б. Грінченко, М. Байздренко, М. Базькевич, В. Боровик

Улітку 1891 р. вони, склавши на могилі Т. Шевченка клятву вірності ідеї визволення України, заснували таємне товариство, яке згодом назвали **«Братство тарасівців»**

**Микола
Міхновський**

**Іван
Липа**

Б.

Першим виступом братства стало проголошення **«Декларації віри молодих українців»** на шевченківських роковинах у березні 1893 р. в Харківському університеті.

Того ж року вона була надрукована у львівській газеті «Правда». У ній проголошувалися такі принципи:

1) українці є окремою нацією

2) як і кожна нація, українці потребують національної волі для праці й розвитку;

3) Повна автономія України (на той час на це гасло не наважувався ніхто);

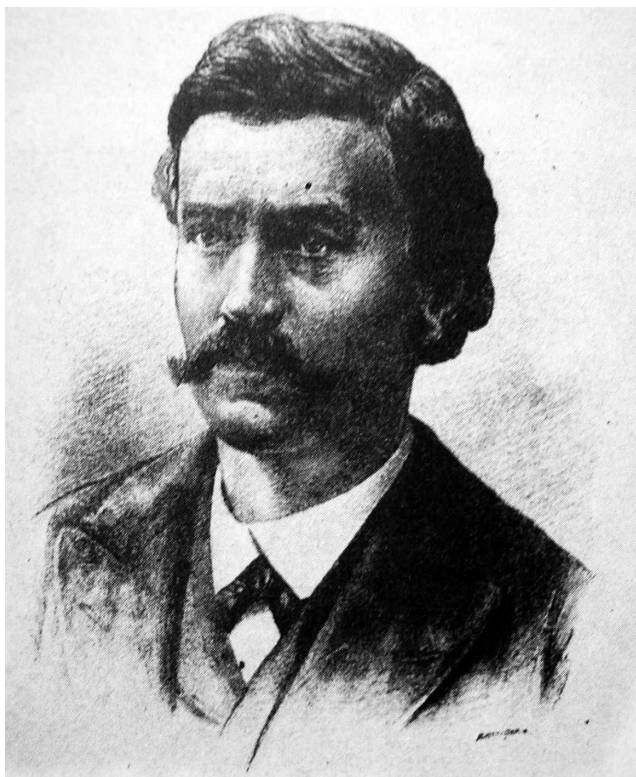
4) єдність українського народу (це гасло стало зародком майбутньої ідеї соборності Української держави);

5) Негативне ставлення до українофільства (культурництва), але при цьому визнання його користі для національного руху;

6) необхідність існування українських

7) вживання української мови тощо

Починаючи із 90-х рр. XIX ст. відбувалось і своєрідне організаційне оформлення культурництва, діяльність якого була спрямована на закладення підвалин майбутньої політичної організації.

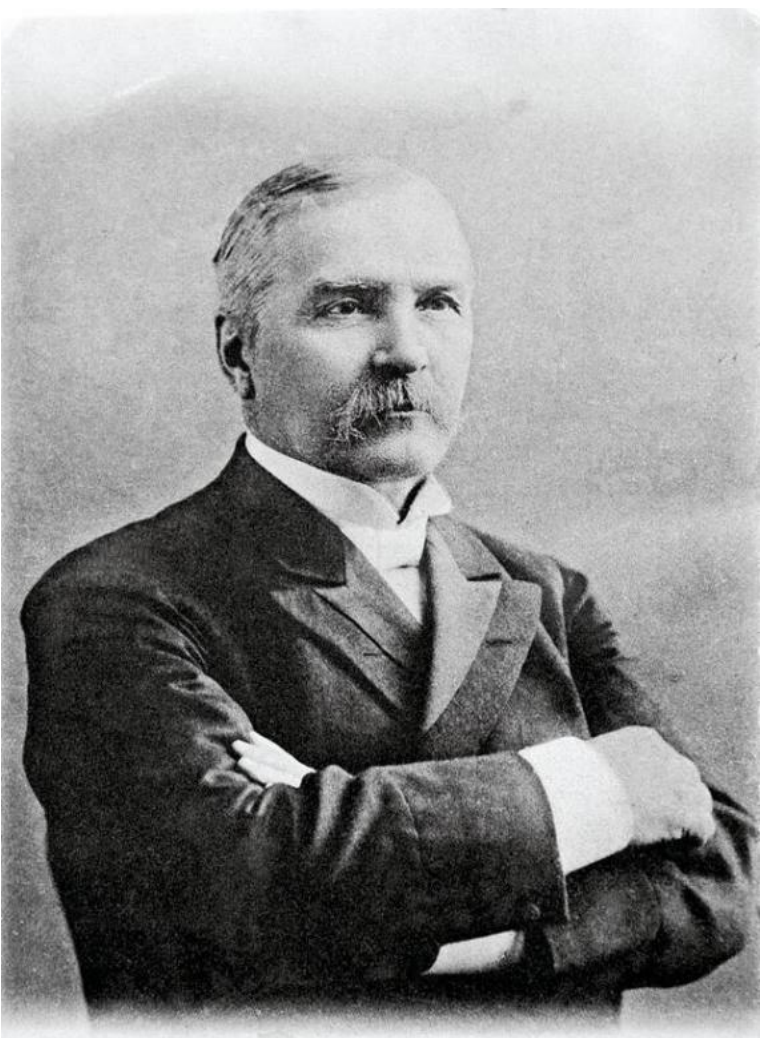
**В.
Антонович**

Першим кроком на цьому шляху стало створення в **1898 р.** на з'їзді громад Наддніпрянщини в Києві зусиллями

**В. Антоновича та О. Кониського
Загальноукраїнської безпартійної
організації (ЗУБО)**

Значну фінансову підтримку ЗУБО надавав підприємець-меценат В. Смиренко.

Керівництво організацією здійснювала рада, яку в різні роки очолювали композитор **М. Лисенко**, історик **В. Антонович**.

**М.
Лисенко**

**В.
Антонович**

При раді діяв
видавничий
гурток, на
основі якого
утворилось
українське
видавництво
«Вік»
(1895–1918 р)

Культурницький етап національно - визвольної боротьби почав переходити до політичного етапу

1904 р. - Української демократичної партії (УДП)

Б. Грінченко

Важливим кроком ЗУБО на шляху політизації власної діяльності стало рішення, схвалене **1904 р.** на конференції ЗУБО, про створення Української демократичної партії (УДП)

Серед її лідерів були **С. Чикаленко, С. Єфремов, Б. Грінченко**

Нова політична організація повинна була домагатися встановлення конституційного ладу, проведення соціальних реформ та надання Україні широких автономних прав у

1905 р. - Українська радикальна партія

С. Єфремов

1905 р. зі складу УДП вийшла радикальна група на чолі з Б. Грінченком і С. Єфремовим , яка утворила **Українську радикальну партію**

національному питанні молоді татарські націоналісти були
прибічниками захисту національної самосвідомості свого
народу й кримськотатарської самостійності

Ісмаїл Гаспринський

Найбільш яскравим
представником
молодотатарських
ідей у цей період
став

Ісмаїл

Із 1883 р. І. Гаспринський
почав видавати в місті
першу національну
газету **«Терджиман»**
кримськотатарською й
російською мовами.
Тривалий час вона була
єдиним тюркомовним
періодичним виданням у
Російській імперії.

З ім'ям І. Гаспринського пов'язане виникнення **джадидизму** — просвітянського руху народів ісламського сходу

Ісмаїл Гаспринський

у його основі був новий звуковий спосіб навчання грамоти, коли окремій літері відповідали конкретні звуки. Він розробив нові методи навчання, завдяки яким навчанню кримськотатарських дітей було надано більш світського характеру. Для своїх новометодних шкіл він написав і **видав власну серію навчальних посібників**, найвідомішим серед яких став **«учитель дітей»** у чотирьох випусках.

Рух народників в Україні

М. Бакунін

У другій половині XIX ст. домінуючою силою в загальноросійському революційному русі були народники. Їхню ідеологію та напрямки діяльності визначали три їхніх теоретика: **М. Бакунін** – творець анархізму, **П. Лавров** – ідеолог пропагандистського напрямку та **П. Ткачов**, який вважав за достатнє здійснити державний переворот шляхом змови при застосуванні терористичних методів.

У **1861 р.** в Росії виникає нелегальна організація «**Земля і воля**», яка з 70-х років переносить свою діяльність і в Україну.

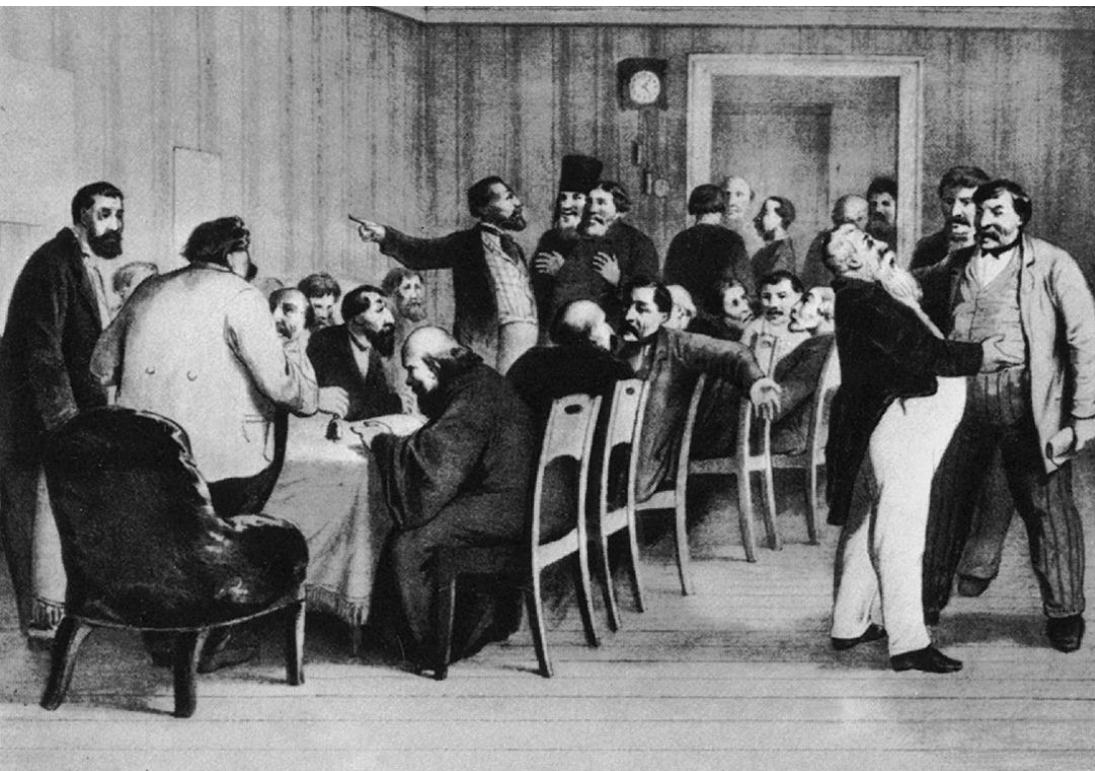
у 1879 р. «Земля і воля» розділилися на дві незалежні організації – «**Чорний переділ**» та «**Народна воля**»

Перша з них продовжувала агітаційну роботу серед селян, друга – зосередилася на підготовці і проведенні терористичних акцій. **1 березня 1881 р.** «Народна воля» здійснила смертельний замах на Олександра II. Вбивство царя нічого не змінило, навпаки, наступний цар Олександр III проводив політику контрреформ

Земський рух

Земства, що були виборними всестановими органами місцевого самоврядування, уже своїм існуванням були опозиційними до централізованої державної системи Російської імперії

Держава мала стати правовою, оберігати демократичні права людини й мінімально втручатися в економічну сферу. Ідеальною формою правління ліберали вважали конституційну монархію. Не визнаючи революційних форм і методів боротьби, в основу своєї діяльності вони поклали пошук компромісу

На початку 1878 р. земці порозумілися з діячами українського руху й вирішили скликати з'їзд у Харкові під приводом 100-річногоювілею від дня народження **Г. Квітки-Основ'яненка**.

Олександра II

Нарада в Харкові започаткувала політичну організацію земців. Було ухвалено домагатися об'єднання всіх сил у боротьбі за введення в Росії конституції.

Спроби організувати широку пропаганду своїх ідей через видання журналу «Вільне слово» також не мали успіху. Фактично, до початку революції 1905-1907 рр. земський рух активної ролі в суспільному житті більше не відігравав.

Земський рух почав активно занепадати через реакцію влади після вбивства царя Олександра II в 1881 р

1867 р. Австрійська імперія
перетворилася на Австро-
Угорську

Імперію було
розділено на
австрійську частину —
Цислейтанію (крім
інших земель, до неї
увійшли українські
землі **Галичини та
Буковини**)

та угорську частину —
Транслейтанію (крім інших земель,
до неї увійшло **Закарпаття**)

1867 р. Австрійська імперія перетворилася на дуалістичну

**Австро-Угорську
монархію**

Головний орган влади у Австро-Угорщині – **Державна Рада**,
м. **Відень**

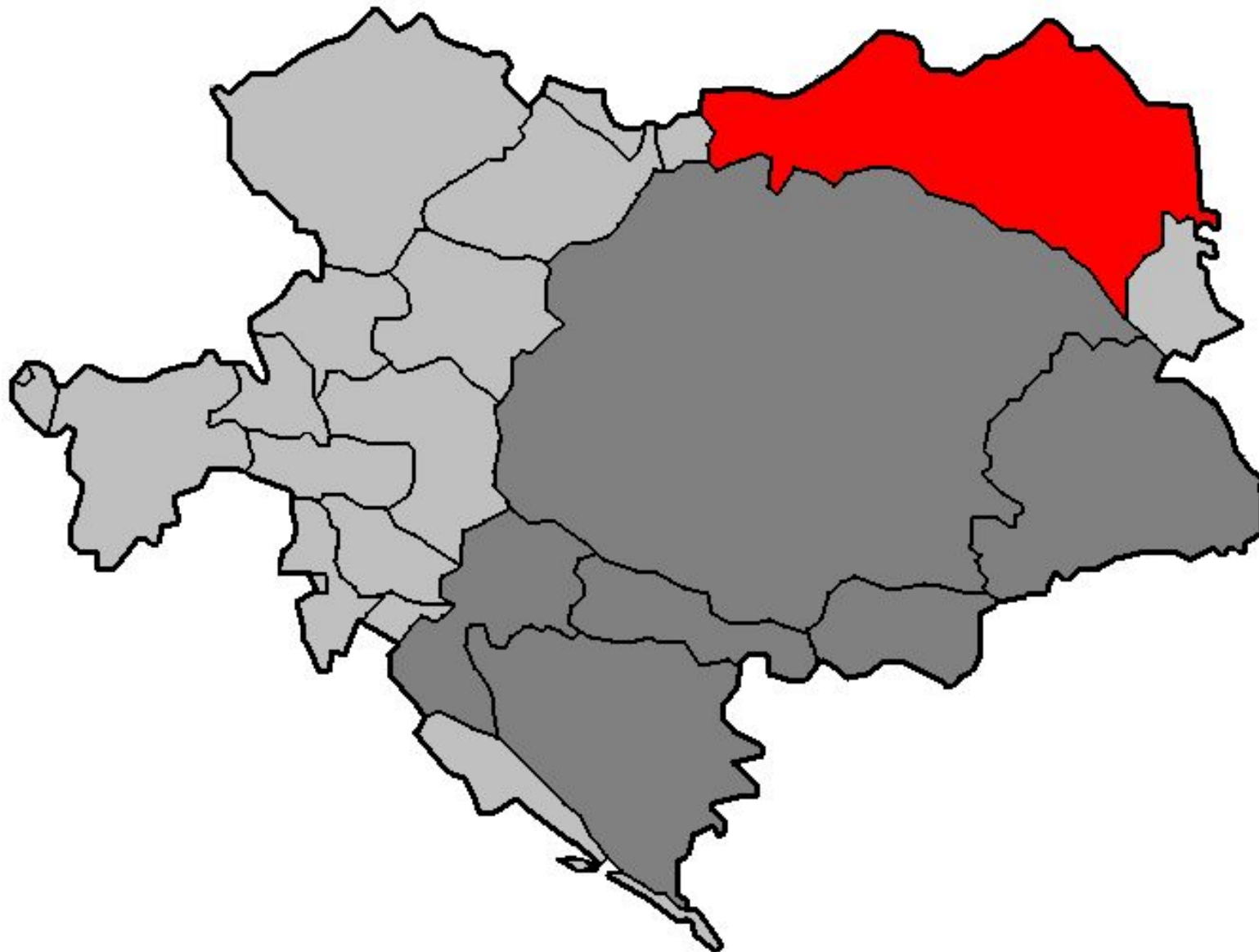

Кожний автономний
край мав власні
представницькі
органи- **Сейми**

Головний
представницький орган,
що відповідав за
територію України
називався **Галицький**
крайовий сейм, 3

Найбільшим із коронних країв зі столицею у Львові було **королівство Галичини (Галіції) та Лодомерії**

Стосовно Галичини австро-угорський компроміс було доповнено австро-польським, що намітився ще в роки реакції. Так, у краї встановилося польське домінування. Систему виборів до Галицького сейму було влаштовано так, що поляки одразу отримували більшість. Намісник Галичини обов'язково мав призначатися з польських аристократів, а у Відні польські інтереси захищав міністр у справах Галичини. Уся соціальна, економічна та освітня політика була спрямована насамперед на задоволення польських інтересів. Польську мову офіційно запровадили в адміністрації, судочинстві, органах самоуправління, Львівському та Ягеллонському університетах.

Посли Галицького крайового сейму.

Старорусини та москвофіли

Михайло Качковський

У 50-70-х рр. XIX ст. в українському русі Галичини різко посилювався **русинський (старорусинський)** напрямок, відгалуженням якого стало **москвофільство, або русофільство.**

Визнаними лідерами москвофілів у різні часи були: у **Галичині** — **Денис Зубрицький, Богдан Дідицький, Іван Наумович та Михайло Качковський;**

у **Буковині** — **Касіян Богатирець**

у **Закарпатті** — **Адольф Добрянський**

Денис Зубрицький

Уперше політичного значення старорусинська течія набула в **1866 р.**, коли Австрія програла війну проти Пруссії.

Старорусини чітко висловили свою позицію, заявивши, що окремого українського народу не існує, а галицькі русини є представниками «єдиного великоруського народу», який проживає на території «від Карпат до Уралу». Також вони заперечували самостійність української мови, яка проголошувалась

Касіян Богатирець

У **1870** р. старорусини заснували політичну організацію — **Руську раду**, яка мала продовжити справу Головної руської ради 1848-1851 рр. щодо захисту прав та інтересів населення.

Було створено потужну видавничу базу. Друкованими органами Руської ради були журнал «Слово», газети «Руська рада», «Наука».

На противагу Просвіті 1868 р. було утворене москвофілами «**Товариство ім. Качковського**» **1876** р., яке з часом створило паралельно сітку місцевих філій і читалень в Галичині,

Деяке пожвавлення діяльності москвофілів наступило напередодні й під час Першої світової війни 1914–1918 рр. Створений у Києві **11 серпня 1914 р. «Карпато-Руський визвольний комітет»**

Народовці

Ідеї, які сповідували старорусини, задовольняли не всіх представників українського руху, особливо молодь. Молодіжна опозиція виникла насамперед під впливом із Наддніпрянської України поезії Т. Шевченка, контактів із літераторами, особливо з П. Кулішем, О. Кониським, які разом з І. Нечуєм-Левицьким із 1864 р. почали друкуватись у Львові. Таким чином, на західноукраїнських землях на початку 60-х рр. XIX ст. в українському русі виник новий напрямок - **народовський**

Народовці проповідували ідеї національного відродження, започатковані «Руською трійцею» та діячами з Наддніпрянської України. Вони виходили з того, що українці — це окрема нація, яка живе на території від Кавказу до Карпат.

Д. Танячкевич

Свою діяльність народовці почали зі спроб заснувати періодичні видання та створити **громади** зі старшокласників і студентів Львова - першу громаду організував у **1863 р.** Д. Танячкевич.

У **1861 р.** вони заснували «Руську бесіду» - перше українське громадсько-культурно-освітнє товариство на Буковині, а згодом її театр, який став першим українським професійним театром.

Переломним виявилось відкриття в **1868 р.** товариства «**Просвіта**». У відозві про заснування «Просвіти» зазначалося, що вона своєю діяльністю покликана «заложити будучність нашої

Розбудова національного життя. «Просвіта»

**Анатоль
Вахнянин**

2 вересня 1868 р. австрійський уряд дозволив відкрити товариство **«Просвіта»**. 8 грудня 1868 р. у Львові відбувся його перший загальний збір. Першим керівником товариства став **Анатоль Вахнянин** — музикант, диригент, письменник, професор академічної гімназії

Згідно з першим статутом, «Просвіта» була науково-просвітницькою організацією, яка характером своєї діяльності нагадувала громади в Наддніпрянській Україні, але, на відміну від них, діяла легально й мала чітку структуру.

Обкладинка одного з перших видань «Просвіти»

Основним напрямком діяльності «Просвіти» стало книгодрукування. Першою було видано «**Читанку для сільських людей**» під назвою «**Зоря**»

Крім видання популярних книг для народу, розроблялись і видавались українські підручники для початкової та середньої шкіл, створювалися читальні, ремісницькі товариства. «Просвіта» також активно долучилася до кооперативного руху в краї

Володимир Барвінський

У **1873 р.** у Львові народовці організували **Товариство ім. Т. Шевченка**, в **1892 р.** реорганізувалося в **Наукове Товариство ім. Т. Шевченка**

Першим політичним актом народовців у **1879 р.** стало видання того самого року **газети для селян «Батьківщина»** за редакцією Юліана Романчука, що засвідчувало їхнє прагнення залучити до себе населення Галичини

У **грудні 1879 р.** на таємній нараді за участю 36 осіб під керівництвом Ю. Романчука було вирішено започаткувати **українську щоденну газету «Діло» (1880)**, щоб, на противагу старорусинському «Слову», **«ділом, не словом прямувати до кращого народові».** Головним редактором газети став **Володимир Барвінський.** Перший

Юліан Романчук

У **1885 р.** народовці заснували політичну організацію **Народна рада**, на чолі якої став **Ю. Романчук**. Завоювання народовцями провідних позицій в українському русі змушувало їх шукати порозуміння з українським селянством — основним джерелом сили українського руху.

Найбільш здібними послідовниками поглядів М. Драгоманова стали **Іван Франко** та **Михайло Павлик**

Іван Франко

Виходу нової політичної течії на політичну арену сприяв судовий процес 1877-1878 рр. проти І. Франка та його товаришів. Соціалістичні ідеї, які пропагували діячі нової течії, стали приводом до звинувачення їх у підривній діяльності.

**Михайло
Павлик**

Свою діяльність представники нової течії розпочали з активної пропагандистської роботи. Із 1876 р. М. Павлик та І. Франко редагували журнал «Друг». Вони відкинули «язичіє», яким публікувався журнал, і перейшли на українську народну говірку. Свої перші критичні статті діячі спрямували проти старорусинів. Згодом вони зачепили й народовців, висміюючи їх за невисоку якість літературної продукції та консерватизм. Проте основний удар припав на духовенство, яке радикально налаштована молодь намагалась усунути від

У жовтні 1890 р. радикали створили першу українську політичну партію в Галичині

Русько-українську радикальну партію (РУУРП)

Ю. Бачинський

Уперше в українському русі було висунуто й аргументовано ідею єдності українських земель і політичної самостійності України. Він містився в книзі Ю. Бачинського

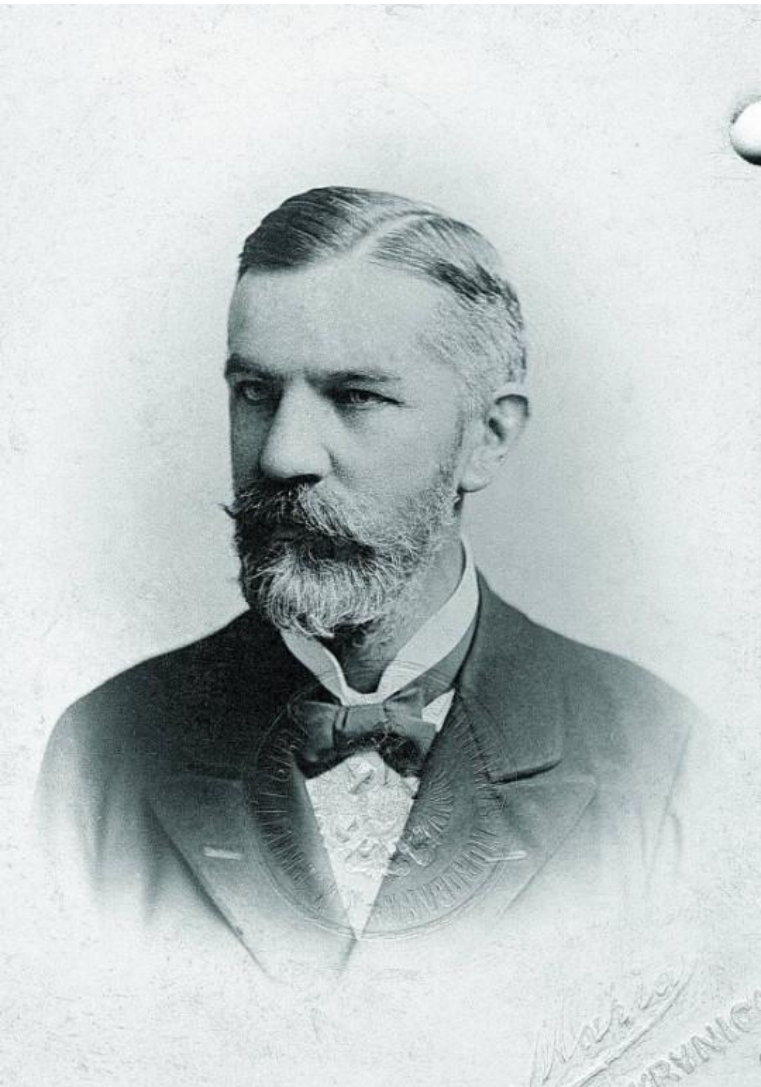
«Україна irredenta»
(1895 р.)

Книга викликала інтерес у широких колах громадськості. Як стверджував один із діячів українського руху **Степан Баран**, «Кобзар» *Т. Шевченка та «Україна irredenta» Ю. Бачинського «зробили нас, старших гімназистів і студентів, українськими державниками та соборниками».*

Саме зусиллями ровесників Ю. Бачинського, яких називали «молодими радикалами», у **1895 р.** на черговому з'їзді РУРП до партійної програми було **включено ідею про самостійну Україну**. Невдовзі цим шляхом пішли всі інші українські партії Галичини

«Нова ера» в українсько-польських відносинах та її наслідки (1890 р.)

Олександр Барвінський

В 1890 р. лідери Ю. Романчук, Сильвестр Сембратович, Олександр Барвінський при посередництві *Володимира Антоновича* уклали з польськими політичними колами і австрійським урядом компромісну угоду, яка отримала назву «**Нової ери**»

Українці вимагали від польської адміністрації краю визнати самостійність української нації та більше дбати про її розвиток, з однаковою прихильністю ставитись до двох народів у Галичині, обіцяючи лояльне ставлення до Австро-Угорської монархії та династії Габсбургів. Як запевняли обидві сторони, угода мала почати **«нову еру»** в українсько-польських відносинах.

Юліан Романчук

Від імені уряду намісник Галичини граф Казимир Бадені пообіцяв надати кілька депутатських місць у парламенті, запровадити українську мову в судах і адміністративних органах, відкрити три українські гімназії, утворити кафедру української історії і другу кафедру української літератури у Львівському університеті, отримати право на створення **страхового товариства «Дністер»** та ін., видання українською мовою урядової газети «Народний Часопис». За ці незначні поступки **Ю. Романчук** від імені частини народовців заявив про підтримку політики австрійської держави, проголосив «нову еру» у польсько-українських відносинах у Галичині.

Однак ця політика тривала недовго. Польська сторона не бажала йти на поступки, які дозволили б українському руху поставити питання про поділ Галичини на українську й польську частину та домагатися автономних прав.

На початку **1894 р.** обидві сторони відмовилися від продовження такої політики.

Михайлао Грушевський

І все ж, незважаючи на провал, «нова ера» мала далекосяжні наслідки. Поступово реалізувалася програма, накреслена її ініціаторами, яка передбачала: **відкриття кафедри історії України у Львівському університеті**, надання Товариству ім. Т. Шевченка статусу наукового з перспективою перетворення його на українську Академію наук.

Також було створено ощадне товариство **«Дністер» (1892 р.)** для українського населення.

Одним із прямих наслідків політики «нової ери» став приїзд до Львова в **1894 р. Михайла Грушевського** - очолив щойно відкрити кафедру у Львівському університеті

Утворення політичних партій

1890 Русько-українська радикальна партія (РУРП).
Лідери: І. Франко та М. Павлик

Вона різко засудила політику «нової ери» і продовжила опозиційну боротьбу. Її лідерами були **І. Франко та М. Павлик**. Партія обстоювала ідеї утвердження соціалізму, демократизації суспільства, автономії України

1899 р. - *Українська національно-демократична партія (УНДП)*

В. Будзиновський

1899 р. частина радикалів вкупі з народовцями організували **Українську національно-демократичну партію (УНДП)**, яка потім відіграла основну роль в уряді ЗУНР. Засновниками партії були **В. Будзиновський, Ю. Романчук, К. Левицький та Є. Левицький, В. Охримович**. До них також приєдналися І. Франко та М. Павлик.

УНДП виступала за створення єдиної української національної провінції Австро-Угорщини з власним сеймом та адміністрацією. Але головною метою була соборність та незалежність

1899 р. - Українська соціал-демократична партія (УСДП)

Ганкевич Микола

Розбіжності в керівництві РУРП створили передумови для виникнення нових партій. Так, у 1899 р. від неї відійшли прихильники марксизму й заснували Українську соціал-демократичну партію (УСДП). Видатними її членами були **М. Ганкевич, С. Вітик, Ю. Бачинський**. Партія мала відстоювати інтереси українського робітництва, підтримуючи гасло політичної незалежності України. Через відсутність широкої соціальної бази УСДП була нечисленною, проте її лідери мали значний вплив у краї

Доповнення до програми РУРП, прийняте на IV з'їзді в 1895 р.

Стоячи на ґрунті наукового соціалізму... заявляє Русько-українська партія радикальна, що здійснення усіх її ідеалів соціалістичних можливе при повній самостійності політичній русько-українського народу і повнім, необмеженим праві його: рішати самому у всіх справах його дотикаючих. Зокрема в Австрії стремить вона до утворення окремої руської політичної території з руських частей Галичини і Буковини з якнайширшою автономією.

Із відозви Народного комітету УНДП до народу (5 січня 1900 р.)

...Ідеалом нашим повинна бути незалежна Русь-Україна, у якій би всі частини нашої нації з'єдналися в одну новочасну культурну державу... Та поки осягнемо сей наш ідеал... мусимо на ґрунті теперішніх відносин і в рамках австрійської держави змагати до витворення окремої національної провінції зі своєю окремою адміністрацією і своїм національним Соймом...

Чим було зумовлено появу в програмах провідних партій Галичини пункту про незалежність України?

Розвиток українського національно-визвольного руху в Буковині

Євген Гакман

Головну роль на початку національного відродження українців краю відіграло духовенство. Визначною постаттю того часу став православний єпископ **Євген Гакман**

Завдяки його діяльності було впорядковано релігійне життя та засновано перше українське культурно-просвітницьке товариство **«Руська бесіда» (1861 р.)**

Як і в Галичині, в українському русі Буковини утворилися дві течії: **русинська** (русофільська, москвофільська) і **народовська** (українофільська)

русинсь

ка

1870 р. «Руська рада»

під керівництвом **В.**

Пр

народовсь

ка

1849 «Руський народний дім»
Почалось видання часопису «Буковина»
під редакцією **Юрія Федьковича**

Степан Смаль-Стоцький

Національний рух у Буковині зміцнів після переїзду туди галицького діяча **Степана Смаль-Стоцького**, який у 1885 р. став професором університету

Розвиток українського національно-визвольного руху в Закарпатті

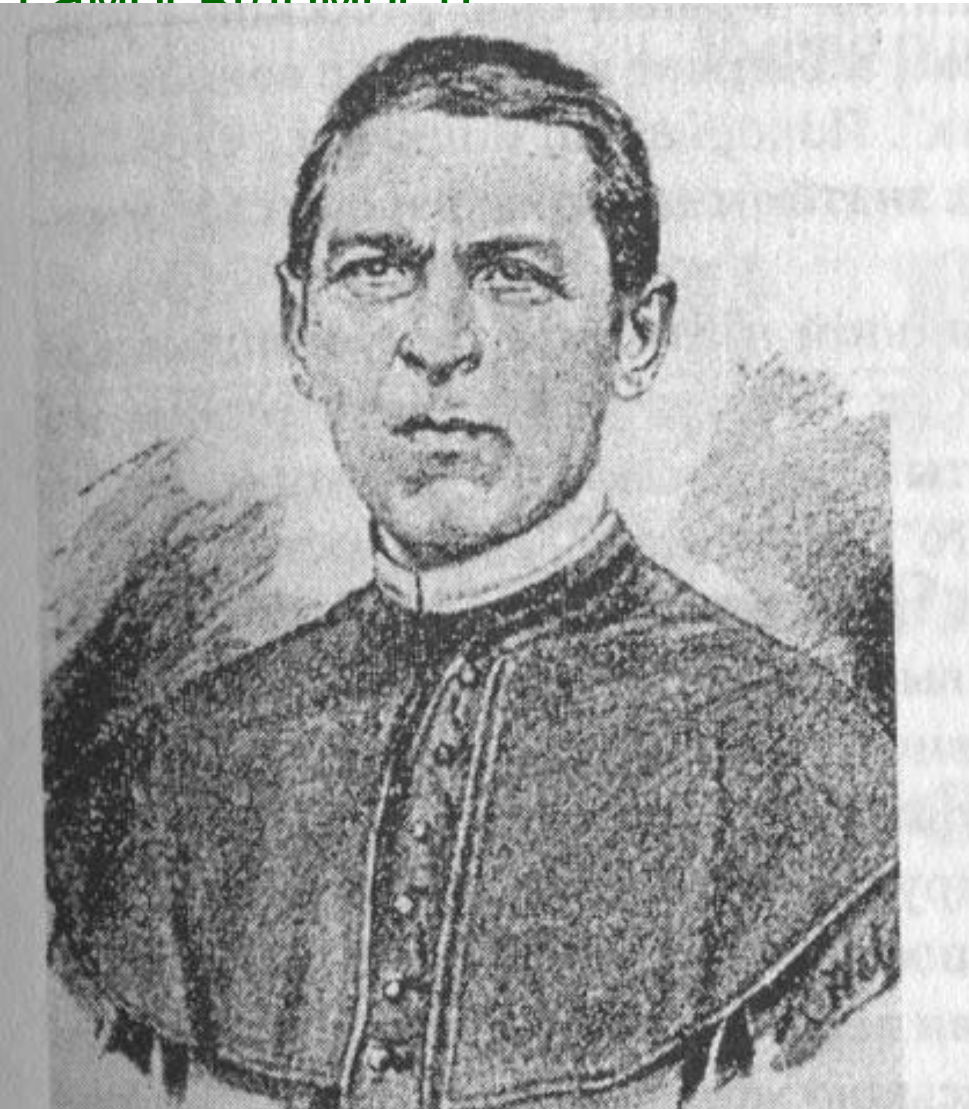
О.
Духнович

З ініціативи **О. Духновича** в 1862 р. було створено **Товариство Івана Хрестителя**, а в 1866 р. — **Товариство Св. Василя Великого**.

Останнє відіграло значну роль у призупиненні політики денаціоналізації угорського уряду. Ще до свого офіційного оформлення товариство розгорнуло широку видавничу та просвітницьку діяльність.

У 1865 р. вийшла друком «Грамматика письменного русскаго языка» **К. Сабова**, яка на тривалий час стала підручником для середніх шкіл Закарпаття, а в 1890 р. — «Русская грамматика и читанка» того самого автора.

Особливо гостро постала проблема дослідження історії Закарпаття для обґрунтування історичних прав русинів на політичне існування, пробудження в них національної самосвідомості

Іоанн (Іван) Дулішкович

Вагомий внесок в успішне вирішення цього важливого завдання зробили історики й церковні діячі **Анатолій Кралицький** та **Іоанн (Іван) Дулішкович**. тритомна праця І. Дулішковича «**Исторические черты угро-Русских**» стала важливим доказом історичних і політичних прав населення краю.

Загострення соціально-економічних проблем у краї призвело до масової трудової еміграції західноукраїнських селян до країн Європи, Північної та Південної Америки.

Родина одного з перших українських емігрантів. XIX ст.

Пам'ятник заробітчанам у селі Колочава в Закарпатті. XIX ст.

Масова еміграція селянства розпочалася у 80-х рр. XIX ст., а найбільших розмірів досягла на початку XX ст. Вона відбувалася у формах постійної переселенської (переважно до Бразилії, Аргентини, США та Канади) й тимчасової заробіткової еміграцій.

«Рутенська акція» - 1897 р.

Серед усього західноукраїнського населення становище закарпатських русинів було найтяжчим. Земельна реформа початку 50-х рр. XIX ст. на кінець століття вже вичерпала свій потенціал. 51 % селянських господарств (58 тисяч) володіли земельними ділянками (телеками) площею до 1 гектара (2 гольди), тоді як для нормального ведення господарства потрібно було близько 3—5 гектарів

Едмунд Еган

За наполяганням мукачівського греко-католицького єпископа **Ю. Фірцака**, занепокоєного становищем селян, угорський уряд вислав у Закарпаття спеціаліста із сільського господарства **Едмунда Егана** для перевірки. Він відповідально поставився до своїх обов'язків і склав докладну картину становища русинів краю, яка виявилась гіршою, ніж уявлялося

Розроблені Е. Еганом заходи стали основою організації «Верховинської господарської акції», яка розпочалась із середини 1897 р. Також її називали **«рутенською акцією»**.

Юлій Фіртак

Спочатку було арендовано у графа Шенборна 12,6, а згодом 40 тис. га землі, переважно пасовищ, на яких розводили завезену з Німеччини та Швейцарії худобу високопродуктивних молочних порід і роздавали місцевим селянам. Для переробки молока, що здавали селяни, у селі Нижні Ворота було створено спеціальне молочне господарство. Важливим заходом Е. Егана було обмеження свавілля лихварів. У 1899 р. було створено кредитну спілку, яка під низькі відсотки надавала селянам позики. Хоча ці заходи мали поверховий характер, вони певною мірою сприяли покращенню життя

Кооперативний рух

Василь Нагірний

На західноукраїнських землях його започаткував **Василь Нагірний**.

Ознайомившись з особливостями кооперативного руху у Швейцарії, він розгорнув активну діяльність по створенню мережі кооперативних спілок у краї.

У 1883 р. В. Нагірний заснував споживчий кооператив **«Народна торгівля»**, який створював мережу крамниць у селах і містах, де за помірними цінами можна було придбати необхідні речі для господарства селянина, оминаючи посередників. Таким чином заощаджувалися кошти селян.

Будинок страхової компанії

У 1892 р. було заснована страхова компанія **«Дністер»**, що надало кооперативному руху стабільності.

Крім кредитування і страхування селян, кооперативи запроваджували сучасні методи господарювання (товариство **«Сільський господар»**, 1899 р.), підтримували освіту, сприяли поширенню громадсько-політичної, навчальної та іншої літератури.

Будинок страхової компанії «Дністер» - сучасний